

momo kapor

i druge
priče

■ Laguna ■

Copyright © Momo Kapor, 1973
Copyright © 2020 ovog izdanja, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Moj otac je sve u životu radio brzo i naizgled lako. Zbog toga je kratka forma upravo ona koja mu je, možda, najviše odgovarala.

U slikarstvu je to kroki – crtež na kojem nema popravke i koji nastaje u jednom dahu. Bio je majstor tog žanra. Njegovi crteži pročišćeni su od svega suvišnog, suptilni, ali u isto vreme i surovo tačni i uvek okrenuti suštini. Ono što se posmatraču čini kao nešto „lako“ što bi svako mogao da napravi, upravo je sasvim suprotno od toga – jedan od najtežih zadataka u slikarstvu.

U književnosti, to je kratka priča. Crtice iz života, trenuci svakodnevice ili nostalglična sećanja koja na taj način zauvek ostaju zabeležena.

I druge priče Mome Kapora govore o nekim davnim letovanjima, o mađioničarima, menzama, strahu i sreći, o kući na drvetu, psima, mačkama i ljudima srednjih godina, o vremenu kožnih kaputa... U ranim pričama Mome Kapora već nailazimo na prepoznatljiv rukopis koji će u nekim slučajevima (mislim, pre svega, na priču *Provincijalac*) prerasti u nove romane.

Svaka od ovih tema nosi u sebi dovoljno magije za mnogo više redova, ali veština pisca je upravo u načinu na koji je umeo

da se zaustavi posle nekoliko stranica, ostavljajući nama da naslutimo nastavak.

Neke od ovih priča proživela sam, iako sasvim mala, zajedno sa autorom. Zato sa sigurnošću mogu da vam kažem da su se zaista dogodile.

Ali ja nemam dilemu. Najdraže su mi one koje je pričao Jeleni i meni pred spavanje, kada smo bile male.

Ana Kapor
Rim, maja 2020.

Čovek srednjih godina

LETETI, LETETI...

Još kao sasvim malom govorili su mi kako je već krajnje vreme da se spustim iz oblaka! I kasnije, kada sam postao glumac, slušao sam često da kažu za mene „on stalno leti po vazduhu! Nikad se taj neće spustiti na zemlju...“ Vidite, ima tu i neke istine. Uzmimo samo slučaj sa onim nesrećnim mađioničarem! Zvao se, mislim, A1 Murato ili tako nekako. Ne znam samo koji me je đavo naterao da odem tamo u tu salu gde se održavala njegova priredba, ali bio sam u prvom redu kad je ušao onako mali i nikakav u izlizanom fraku sa masnim mrljama od bureka na reveru. Vodio je i neku koštunjavu ženicu koja se neprestano klanjala publici i dodavala mu razne stvari. Sirotinja.

Bilo je to u nekom levom gradu i još levljoj sali za igranke. Dole, razumete, običan patos, stara furuna i klupe. Na zidu – „Krupnim koracima u socijalizam!“ Na plakatu je bilo naštampano: „Čuveni mađioničar i hipnotizer iz Italije – Al Murato!!! Tajne crne magije! Pobjeda duha nad telom! Na proputovanju kroz vašu zemlju, samo večeras! Deca i vojnici – jedan dinar!“

– Dame i gospodo – kazao je – a sada ću uspavam neke od cenjena publika...

Dame i gospoda su bili naoružani čakijama, bokserima i lancima za bicikle, a oko zglavaka na ruci većina je nosila kožnu

narukvicu. Samo su čekali da siroti „*Italijan na proputovanju kroz njihovu zemlju*“ pogreši, pa da ga linčuju, a ovaj je grešio i grešio i, pravo da vam kažem, nikada u životu nisam video nespretnijeg mađioničara!

Počeli su da ga tuku čim je ušao u Jugoslaviju! Pretukli su ga već u Sežani, nastavili da maktaju u Zidanom mostu; u Virovitici je morao da vrati pare natrag, u Doboju su ga linčovali, u Paraćinu je jedva izvukao živu glavu, u Slavonskom Brodu je spasavajući goli život preplivao Savu sve u fraku, a u Subotici, razumete, milicija ga je čuvala dok nije ušao u voz! Takav smo mi narod; nemamo razumevanja za umetnost...

I tako sam gledao tog izubijanog nesrećnika, dok su mu karte ispadale iz ruku, i njegovu ženu u prekratkoj suknjici kako se klanja umirući od straha, a dvorana je tupo zurila i samo čekala šta će na kraju da ispadne! Da ste samo videli kada mu se porazbijaše sva ona jaja koja je nameravao da hvata po vazduhu!

Na kraju – nikog nije uspeo da hipnotiše! Bile su to, izgleda, suviše tvrde glave za jednog nervoznog, istančanog Italijana! Pogled mu postade unezveren. Osećao je da se publika budi iz dosade; video je dobro šta mu se sprema. Učini mi se tada, razumete, da na staroj školskoj katedri, dovučenoj za tu svečanu priliku iz obližnje škole, stoji moj rođeni brat – glumac zapao u grdne neprilike. Lutalica, skitnica i probisvet – lukavac nežna srca! To smo svi morali da prođemo, da igramo Hamleta sa burića za gulaš i salatu!

– Vi spavati, spavati, spavati; kapiši, sinjore? – govorio je jednom momku, koji ga je opasno merkao, budniji nego ikad u životu.

– Spavati, spavati, spavati... – šaputao je drugom koji je držao šrafciğer u džepu.

Nisam izdržao. Istrčah na podijum i stadoh pred jadnog A1 Murata – „tajnu crne mađije“. Nisam mogao, razumete, da ga gledam onakvog nikakvog. Bilo je to jače od mene!

– Vi spavati, spavati, sinjore... – poče on da vergla već potpuno mehanički, dok je krajičkom oka tražio izlaz za slučaj požara. – Vi spavati, spavati, spavati – mucao je, i sam ne verujući u čudo. Ali ono se dogodi. I to u najprljavijoj od svih sala za igranke na svetu!

Ja zaspah.

– Vi biti ptica i leteti, leteti, leteti... – promuca zapanjeni A1 Murato, čovek koji u životu nikada nikoga i nigde nije uspeo da uspava. Čovek koga su tukli od Triglava do Đevđelije, najzad je nekoga uspavao!

– Vi leteti jer ste ptica! – reče, i ja poleteh mašući rukama. Nije trebalo dvaput da mi se kaže! Leteo sam iznad te smrdljive sale, iznad momaka sa bokserima, iznad tog levog grada, pa sam onda u laganom luku nadleteo Dinarske planine, jednako mašući rukama; ugledah more i ostrva – odleteh zatim prema Azurnoj obali: Kan, St. Rafael, Nica, Sen Trope, svi u belim pantalonama, svi učtivi, razumete, zemlja srećnih mađioničara, bilo je divno tako leteti oslobođen sopstvene težine, kredita, dugova, premijera bez repriza, ogovaranja, svega! Pikirao sam prema San Francisku, obrušavao se na bele preookeanske parobrode, zujao iznad Jalte i sećao se podele sveta „fifti-fifti“, a onda još jedanput zaokružih nad Sredozemljem i počeh da letim iznad onih budala u sali, dok su svi sedeli u tišini.

Pogledah A1 Murata u oči. Znao je dobro da me nije on uspavao, ali mi je bio zahvalan što sam ga izvadilo i pomogao mu da doživi čudo. Siromah.

Što je najsmješnije, ja još letim, razumete? Valjda je siromah A1 Murato zaboravio od silnog zaprepašćenja da me probudi. Ponekad svratim kući, vidim kako živite – pa ponovo u oblake!

ČOVEK SREDNJIH GODINA

Arsenu Dediću

Dogodi se svakom jedanput da dođe u godine kada za njega kažu: „On je čovek srednjih godina...“

Naučno gledajući, ljudi srednjih godina nalaze se između onih koji govore „mi mladi!“ i onih koji vole da kažu: „Mi stari, koji smo stvorili ovu zemlju!“

Čovek srednjih godina nikada ne govori „mi“, nego samo – ja. Zbog toga on mora da radi više od ostalih i često saginje glavu preko koje se stari i mladi gađaju vrućim metaforama u bici koja se zove – sukob generacija.

Iza čoveka srednjih godina ne stoji slavna prošlost. Pred njim se ne nalazi nikakva blistava budućnost. Stari mu ne veruju jer nije dovoljno star, mladi jer nije više mlad. On je zato samo čovek srednjih godina, lukav i usamljen.

Ponekad, on nedeljom sedne za sto iznad čije pepeljare stari još uvek teraju Nemce iz porobljene otadžbine. Pred njim se viju zastave i prašte bombe kao na filmu. Čovek srednjih godina je najbolja i najstrpljivija publika.

I dok sluša starije, koji su baš stigli do 1943, on se seća kako su ga vaspitavali. Kako je na svojim rahitičnim nogama morao da

trči kros-kantri ili planinari tragom njihovih ofanziva, čovek srednjih godina razmišlja o tome hoće li ikada iko organizovati marš tragom čoveka srednjih godina. Kuda bi sve morao da prođe?

Kroz ona primorska letovališta koja bazde po punjenim paprikama. Tamo gde su ga neprestano terali da uvlači stomak u sebe dok se diže zastava, a vaspitač viče: „Hej, ti tamo, sa naočarima! Ti, tebi govorim! Uvuci taj stomak! Brže to, brže!“

Čovek srednjih godina misli zatim na tužnu činjenicu da nijedan zavičajni muzej na svetu neće staviti u svoju vitrinu njegovu futrolu za naočare ispod koje će pisati: *Futrola za naočare čoveka srednjih godina*. Tako mu i treba kad je bio suviše mlad da postane heroj, a suviše star da bi bio kurir i ušao u čitanke za prvi razred! On se zatim seća kako su ga stariji propitivali anegdote o njima samima i kako je morao da ih uči napamet ako želi da postane čovek srednjih godina. U kakvoj sam se ono rodio porodici? Kako sam se držao pred klasnim neprijateljem? Šta sam mu ono rekao u lice? Prepričaj slobodnim rečima!

I mada je sve lepo učio napamet, stariji mu ipak nisu nikada sasvim poverovali. Valjda je tome bio kriv onaj pomalo podsmešljivi izraz iza naočara čoveka srednjih godina?

Posle, čovek srednjih godina napušta starce koji su stigli već do sredine 1944. i spušta se u disko klub, pa tamo skriven tamom posmatra devojčice kako se ludiraju. Ali tu, pored šanka – jedine poznate stvari u ovoj rupi – on oseća da mu ne veruju ni „mi mladi“, uprkos nešto dužoj kosi i tami koja njegovih trideset i pet smanjuje, recimo, na dvadeset i osam.

Čovek srednjih godina počinje da se pita da li je najzad došao na njega red da malo vlada drugima, da vaspitava? Koješta! On ne može da vlada ni sobom samim, kako će onda vladati drugima? Njegovu decu vaspitavaće televizija. Šta je on, u stvari, dok dugokosom kelneru govori: „Još jedanput isto“? On je uglavnom sanjalica.

On otvorenih očiju sanja da igra sa najlepšom devojčicom disko-kluba, onom što joj niz goli stomak teku potoci blistavog znoja.

Da pišem filmska scenarija, baš u tom trenutku dok čovek srednjih godina ispija svoje osmo piće, ta devojčica bi prišla šanku i kazala: „Hajde da igramo!“, pa bi igrali dugo i lagano, obraz uz obraz, telo uz telo, i posle izašli napolje u noć, pa bi čovek srednjih godina pričao toj mladoj osobi kako je morao tapšati, zviždati, pevati i hvatati beleške, i kako nikada nije na njega došao red da malo vlada. Još bi joj pričao o tome kako ne pripada nikome, ni njima mladima ni onima starima sa kojim su oni, mladi, u ratu i da zbog toga mora da se bori potpuno sam, pod svojom izbledelom zastavom srednjih godina, i kako mu to sve više počinje da liči na onu dečju igru koja se zove „između dve vatre“, gde čovek stoji između dva tima koja ga gađaju loptom, pa kad ga pogode, onda mora da igra za taj tim, svejedno što mu se igrači ne sviđaju. Ali, kazao bi čovek srednjih godina mladoj devojci na mesečini ispred disko-kluba, mene još nisu pogodili jer sam veoma vešt, mada ne prestaju da me gađaju. Još nisu, jer znam dobro da eskiviram udarce, jer sam čovek srednjih godina i poznajem dobro sve trikove, a devojčica bi se u tom filmskom scenariju sve više zaljubljivala i zaljubljivala i kazala bi da razlika u godinama uopšte nije važna, uopšte, ali ja ne pišem filmska scenarija već samo priče za ljude srednjih godina, pa sasvim lepo mogu da vidim kako moj čovek srednjih godina odlazi u svoju hotelsku sobu, stavlja sako preko stolice, oblači prugastu pidžamu i jedno vreme čita novine, a zatim skida naočare i gasi svetiljku pored kreveta pa vidi sve maglovito.

Za svaki slučaj, on pre spavanja ostavlja otvorena vrata svoje sobe: možda će ona plava devojčica shvatiti istoriju ljudi srednjih godina i, kad se naigra, a svi klinци popadaju s nogu, možda će doći u njegovu sobu bosa, sa sandalama u ruci.

RÉSERVÉE

Nalaze se godinama za istim sastavljenim stolovima.

U slanike je zadenuta mala tablica na kojoj piše *Réservée*.

Réservée za male subotnje rekvijeme.

Réservée za godine što su prošle i za one koje tek dolaze.

Réservée.

Pre njih, za istim sastavljenim stolovima sedeli su neki drugi vršnjaci. Služio ih je lično šef sale i niko nije smeo sestiti na njihova mesta, ma kakva da je bila gužva. Pomrli su. Rasturili se. Pa sad sede oni – moji vršnjaci. Neki od njih umreće takođe za stolom, kao gospodin Atanasijević koga je udarila kap jedne subote, odmah posle čorbe.

Smešno, pio je na litre, a umro od kapi.

I tako, sada njih služi šef sale, lično. Jedan je direktor klani-ce, pa subotom donosi svoje meso u kuhinju da ga kuvar spravi na njihov način. Drugi ima vinograd, pa donosi svoje vino. Garantovano čisto. Drže se svojih sastavljenih stolova kao što se davljenik za slamku hvata.

Izgube li se – kako će se ponovo pronaći?

Razdvoje li se – ostariće svako sam za sebe. Ovako, stare zajedno.

Ćute i žvaću. A oko pola deset, pored kolača od suvog grožđa i crne kafe, na sto se servira mladost.

Ponekad, neko od njih mi pošalje bocu belog i sifon.

– Od gospodina u ćošku... – kaže kelner.

Gospodin u ćošku prilazi zatim gegajući se mom stolu i pita me da li se sećam šestog be, osmog tri; onih divnih vremena? Sećam li se vojske i kiše što je natapala onu pustaru u Slavoniji? Sedeo je u trećoj klupi s leve strane. Bio je riđ, a sada je ćelav. Šta je sa Buckom? Sećam li se Bucka? Viđam li ga? Bucko se probio, bogami! Gura li gura! Sila je on! A Pikija? Sećam li se Pikija? Piki, Peda, Aladin, Čarli, Kepa, Burza i Maki – kakva je to bila klapa! Sećam li se?

Sećam se. Razgrćem naslage života što je uništio onog riđeg dečka iz treće klupe, levo, i pretvorio ga u odraslu osobu, obukao u sivi oklop skupog i dosadnog materijala.

Posle izvesnog vremena, svaki čovek je odgovoran za svoje lice, kazao mi je jedan mudrac.

Neki ljudi stare kao katedrale, a neki kao kaljače... kazao je drugi.

Sedimo i ćutimo, a onda mi čovek iz ćoška kaže da subotom ne izvode svoje žene. Izvodili su ih jedno vreme, ali je ženama bilo dosadno dok su se sećali, pa su prestale da dolaze. Čisto muško društvo! – kaže, ponosan što se izborio za svoje subotnje večer. Čoveku danas ne ostaje mnogo toga u životu, ali ono što je preostalo od našeg rasutog osmog tri branićemo do poslednje kapi krvi! Nikome neće prepustiti ta dva sastavljena stola na kojima piše *Réservée*.

I eto, boreći se za gole živote, nismo ni primetili da smo postali izgnanici. Stojimo pred tim izgnanstvom zapanjeni i bespomoćni, naglo ostareli dečaci eksperimentalnog perioda, odrasli u senkama kriza i hladnih ratova. Izgnani najpre iz „Kadok“-knjiga sa ilustracijama, a posle i iz samih sebe. Jednostavno, nekog, sasvim običnog jutra, utvrdili smo sa žaljenjem da smo kao petnaestogodišnjaci bili daleko osetljiviji i bolji

ljudi nego što smo danas. Kad kažemo izgnanstvo, onda mi-
slimo na ono tako tužno udaljavanje od sopstvenih očekivanja,
neminovni odlazak, približavanje zrelosti i smrti.

Volim te site i tužne goste sastavljenih stolova. Nekada
su bili „vozarima“; stizali su u našu školu lokalima koji kasne,
sa opravdanjem šefa stanice. Sinovi železničara sa režijskim
kartama, rođeni u kućama pored pruge sa kupusom u vrtu,
zujanjem žica i sanskim kozama privezanim uz plot. Sada ima-
ju ono što su želeli. Razmažene gradske devojčice, stanove u
centru, stvari – mnogo stvari; sada oni vladaju nekim drugim
„vozarima“ koji im zavide.

I tada, oni iznenada počinju da traže *ono* vreme! Traže ga
preko oglasa (svaka reč 1,50 dinar), traže ga po ulicama, po
čituljama, po novinama iz kojih se smeše uspela lica njihovih
vršnjaka. Traže ga panično, traže ga kao što žedni psi traže
lokvu po ispucaljoj zemlji, telefoniraju mu, tom vremenu, za-
kazuju mu sastanak i odlučuju da ga zauvek zadrže, sad kad
su pronašli njegove ostatke, da ga rezervišu tablicom *Réservée*
sa sastavljenim stolovima subotom uveče.

Ta dva stola, taj pojas za spasavanje što pluta kroz život
ispunjen samim strancima i davljenicima; ženom koju više ne
mogu da poznaju, decom koja imaju svoje živote, poslovima
koji ih više ne ispunjavaju radošću, ta dva stola jedina su svetla
stvar što ih očekuje na završetku sumorne nedelje. Zaronice
u ponedeljak i roniti – da bi u subotu najzad isplivali iz svoje
sopstvene kože i ponovo bili onaj strašni osmi tri 1956.

A onda će jesti, jesti i jesti, drogirajući se jelom i pićem; sve
dalje i dalje od sebe samih, do blage sanjivosti oko pola deset,
kada se mladost servira uz kafu.

Kafana će se naviknuti na njihov godinama zauzeti sto,
zvaće ih čilagerima, grobljem, matorcima, laponcima i nekim
drugim imenima što će tada biti u modi. Čekaće da pomru i
već jednom oslobode svoj rezervisani sto, ti klinici sa strane što
sa zavišću posmatraju nekadašnji osmi tri kako se davi jelom
i sopstvenim ugledom.

PISMO

Među naplaćenim računima za knjige i pozivnicama za mesta na kojima se gube osmesi i vreme, pronađoh i vaše ljubičasto pismo. Imate trideset i pet godina i želeli biste da ostanete nepoznati. Hoćete da napišem nešto samo za vas?

Vidite, niste ni primetili kako uplovljavate u tupo, sredovečno doba. Stiglo vas je preko noći, prešlo preko prvih zlatnih mostova u vilici i bora na vratu. Saznali ste to onog jutra pred ogledalom, kada ste utvrdili da vam je sve više vremena potrebno da povratite svoje sopstveno lice od voska iz sna. Sve teže da zakoračite u novi dan. Da otvorite oči i kažete dobro jutro usnama izgoranim dimom i učtivostima. Najradije biste spustili šalone i prespavali leto, baš kao što beli medvedi prespavaju zimu, ali, kao i svi drugi s kojima se družite, vi jednostavno morate letovati – takva su pravila igre u koju ste zapali, pa sad sedite u kolima pored svog muža na cesti što vodi ka moru. Koliko sam vas puta susreo poslednjih godina! Ležali ste na terasama hotela ili rasejano gledali kroz stakla automobila u svet koji su osvajale neke druge devojčice.

Kako je sve to brzo prošlo! Od onog prvog smušenog poljupca u vašoj kapiji, do ove umorne dame kojoj je potrebno

sve više stvari da bi bila, neću da kažem srećna – makar samo zadovoljna! Sve više rezervacija, sve više balkona okrenutih moru, osiguranja protiv kradljivaca i požara, rezervnih guma, stolica na rasklapanje, pomada za negu vaše kože i losiona za negu kose, više leda u piću i u srcu, šminke u tašni, tišine, sve tamnija stakla naočara protiv sunca...

Zanimljivo je da u zemlji u kojoj smo imali sreću da se rodimo, draga moja prijateljice, ljubavi započinju obično na kantama za đubre! Setite se samo kuća u kojima ste stanovali i onih plesnivih hodnika u kojima ste se opraštali. Naši prvi poljupci imaju ukus pepela, nakiseli vonj trulih zidova sa kojih se cedi obojena vlaga. I uvek je tu ono strašno osećanje privremenosti i krivice da se čini nešto nedolično. Vraćaju se kasno pijani stanari, iz otpadaka izleću preplašene mačke, kćeri noćnih prolaza, neka budala uvek je palila svetlo ili psovala odozgo sa stepeništa u tami – sećate li se te truleži i rasutih utroba koje je isprovraćala noć? Danas, kad vam je trideset i pet godina, vidite jedan drugi svet. Vaša kći se ljubi na ulici u po bela dana, a kroz prozor vaše hotelske sobe svake večeri vidite ljubavne parove kako se ogrću peskom i mesečinom. Obišli ste svet, ali više od muzeja i riznica vas su zanimali hodnici kuća. Videli ste ulaze u zgrade Italije, portire u livrejama i odseve ružičastog mermera, videli ste kapije Lenjingrada sa mirisom Dostojevskog i pariske ulaze koje čuvaju konsijerži: u Engleskoj su se zeleni travnjaci poput tepiha peli iz polja uz stepeništa – nigde ni traga onim kantama za đubre na kojima ste prvi put upoznali ljubav, na čijim su klepetavim poklopcima svi vaši vršnjaci dobili prve ljubavne poduke. Sve naše ljubavi rođene su tamo, na đubretu, i sve do jedne imaju ukus otpadaka i boju onih zajedničkih stanova iznad nas, onih gore zavađenih stanara, malih smrdljivih gnezda u opštem haosu podozrivosti. I danas, dok se vozite prema moru, utvrđujete da je ta preskupa igračka, to skupoceno more stiglo prekasno da bilo šta spere, i da više ne osećate nikakvo uzbuđenje dok se ono pojavljuje